

Judit a városban

Farragó Kormélia fordítása

Végel László *Judit* című drámájának elején a következő szerzői megjegyzés áll: „Megtörténhet minden városban, ahol legalább egyetlenegy napra – napnyugtától napnyugtáig – találkozik a szépség és az emlékezet.”

Ez a rövid megjegyzés tulajdonképpen sokkal többet mond, mint első pillantásra gondolnánk. Végel már a közvetlen kezdeten, amikor a dráma még ki sem harcolta a maga színpadi létét, eloszlatja minden kételyünket azt illetően, hogy a mítoszi Juditról van-e szó, vagy arról a drámai hősről, aki mindennapi életünk mitikus nevű szereplője. Ha a dráma „megtörténhet minden városban”, akkor ez azt jelenti, hogy a mítosz valamely formájában él, a mitikus hősnő pedig életre kelt, oly mértékben, hogy már mindennapi tapasztalataink része. Nézzük meg, mi történik ezután a mindennapok reggelére ébredő mítosszal!

És még valami: ha a város csak egy város, konkrét idő- és térmegjelölés nélkül, akkor ez a tény a maga metonimikus dimenzióival (a város mint bármely más valóságos és lehetséges város szimbolikus megfelelője) kiemeli elsődleges mitikus helyzetéből Juditot és Holoferneszt, valamint a körülmények egész rendszerét, amelyek kettőjüket összefűzik, és amelyeket maguk váltottak ki, a modern idők hőseivé, a ma embereivé, közülünk valóvá avatva őket, olyanokká, akiket a mi tapasztalataink töltenek ki.

Végel László ebben a mitikus alaptörténetet újraaktualizáló drámában, Judit és Holofernesz félreérthetetlen akusztikájú nevével erős történeti tudatot és kritikai elkötelezettséget gyökereztet meg. A szépség és emlékezet említett találkozása Végel drámájában a mindennapok és a kultúrtörténeti tudat találkozása, illetve az élet vitalitásának és a történelem örvényeinek, az emberi szenvedélyeknek és a politikai manipulációs mechanizmusoknak a találkozása.

A *Judit* Holofernesz monológjával kezdődik. A legyőzhetetlen hadvezér sok ezer mérföldet tett meg, minden a birtokába került, bizonyította

a hatalmasságát, de győzelme nélkülözi a vágyott értelmet. Sőt mi több, megvilágosodik előtte az egész vállalkozás értelmetlensége: „Sok ezer mérföldet tettem meg ezért a szégyenteljes győzelemért, mely méltatlan lesz ahhoz, hogy aranybetűkkel írják be a történelemkönyvekbe. Kitűzték a falakra a fehér zászlót, mielőtt megérkeztem volna. Gyáván tűrik a megaláztatást. Hiába kergetem a gondolatot, melynek szívébe döfhetném a kardot, csak a csúszómászók felkoncolása maradt hátra. Színes fényképeimet árulják, Holofernesz-jelvényekkel a mellükön sétáltatják ölebeiket, reggelente pedig a falakon álldogálnak és csodálkoznak, mert az éjszaka folyamán nem foglaltam el a várost. Fogadásokat kötnek a biztos vereség napjára. Ez a háború lealacsonyító. Lehet-e jobban megalázni a győztest, mint harc nélkül leborulni előtte?”

Holofernesz győzelme értelmetlen, és ezzel egyaránt semmisnek bizonyul a történeti emlékezet és a győztesi képzelet számára is, és éppen azért, mert ilyen egyszerű és ilyen hozzáférhető. Ahelyett, hogy ellenállnának, a megszállt város polgárai Holofernesz cinkosai lesznek, és ezzel megfosztják méltóságától a katonai győzelmet. Holofernesz, szembesülve ezzel a tapasztalattal, felismeri önnön létének határait: „lealkonyult a hősök napja; fáradt és kiábrándult embereket gyilkolok”. A fáradság, a csalódottság meg a hősök órájának lealkonyulása a mitikus világ elgyengülését mutatja, a mitikus világét, amely az emberi gyengeség és a közönséges hétköznapi megoldatlan, intim kérdéseinek kihívásai előtt áll. A hősi időkben Holofernesz nem gyanakodott volna, és az ellenfelei nem váltak volna a cinkosaivá. Most ahelyett, hogy hőssé lenne, valódi győzelem nélküli győztes lett, olyan hatalmasság, aki fáradtak és gyengék felett győzedelmeskedik. Ezért van az, hogy a győzelem helyett identitásának kérdéseivel szembesül. „Ki vagyok én akkor? Fáradt katona, a mulandóság kiszolgáltatója?”

A gyanú felmerülése és a mindennapok tanulságai félreérthetetlenül jelzik a hősi világ leáldozását. A hősi világ embere a becsület és a kötelesség parancsát teljesíti, a mindennapok embere a saját tapasztalatának és lelkiismeretének mértékei szerint kérdez.

Holoferneszhez hasonlóan Judit is szembesül eddigi életének határtapasztalatával. A bizonytalan időkben, amíg Holofernesz a város falai alatt tartózkodik, mások gondoskodnak az ő biztos jövőjéről. „De nem akarok úgy élni – ahogy ti” – kiált fel Végel Juditja, és ez a kiáltás világossá teszi, hogy nem fogadja el a rákényszerített értékeket, és ellenáll az apa megkérdőjelezhetetlen alakjának. Mint maga mondja, egy ismeretlen, erős akarat vonzza, ő pedig „nagy, fekete peremén lépkedve” elutasítja, hogy apja választatása és parancsa szerint menjen férjhez.

Az engedetlenség küszöbére lépve Judit tulajdonképpen saját erejét teszi próbára, s ez mind határozottabb kihívások elé állítja, az apa, a család és a város autoritásával való összeütközésen túlmenően az összes külső kötelezettség kétségbevonásáig, a Holofernesz sátrába való belépésig, a vele való szeretkezésig és a hadvezér megöléséig, s az egyetlen lázadási jelenetig, amelyre Judit városa képes.

Bár a várost megszabadította Holofernesztől, Judit végül mégis elutasításra talál, minthogy maga is elutasította az apai akaratot és a városatyák autoritását. A városiak szemében Judit lázadása éppen azért, mert autentikus, nem váltható meg egyetlen utólagos juditi gesztussal sem. Judit részben kétségbe vonja a magánvalóság társadalmi autoritásait, másrészt viszont a Holofernesszel szembeni ellenállásra ösztönzi a város lakóit. Judit következetesen aktivista magatartása váltja ki Holofernesz mondatát: „Végre valaki nemet mond!” Miután Judit megölte Holoferneszt, a következőket mondja: „Csak még egyszer megérinthessem a város köveit! Sétálhassak utcáin! Lásd tereit! Megöltem a diktátort, megmentettem a várost!”

De amint a város már nincs veszélyben, Judit újra a lázadás elsődleges helyzetébe kényszerül. Miközben azt ismételteti, hogy nincs többé autoritás, végleg felszámolja kapcsolatát az apával, a várossal, a városi nyilvánossággal, mert békéjét csak a saját választású magánvilág jogában találhatja meg. „Én a közösség érdekében cselekedtem, te a saját vágyadra hallgatsz.” – mondja Eszter Juditnak, s ezzel precíz meghatározást nyer az egyén és a közösség, a magasabb érdekek és a személyes vágyak viszonya.

Ezen a ponton válik azután hangsúlyossá az a kritikai potenciál, amelyet a mitikus-történelmi helyzet és a modern idők találkozása hoz létre ebben a Végel-drámában. A hősi kor mítoszát és éthoszát a közösségi igényekben és az újfent rögzített kötelességekben ismerhetjük fel. De a valóságos életben ezek már működésképtelenek, különben Judit lázadása nem lenne lehetséges, Holofernesz harci győzelme pedig megerősítés vagy kétségbevonás tárgya lenne, és a győzelem méltósága nem veszne bele a fáradt és kedvetlen harcosok cinkosságába. Az éthoszok és kötelességek nyilvános meghirdetése és igazi valója közötti távolság a legerőteljesebb kifejezője annak a válságnak, amelyben Végel drámájának hősei élnek. Judit lázadása is e válság kifejezője, mert saját életének kétségbeesett átértelmezését jelenti, egy olyan város- és világtapasztalati közegben, amely az elvesztett stabilitás álságos fenntartásáról szól. Holofernesznek az igazi harc iránti vágya és azon igyekezete, hogy kiváltsa a város ellenállását, szintén nem más, mint kétségbeesett törekvés arra, hogy a valódi harc megújítsa a hősi világ rendjét, mert csak egy ilyen világban lehetne értelme a győzelemnek, és méltósága a harcos életnek.

A hősi világ éthosza elveszett azoknak a szabályoknak az álságos elfogadásával, amelyeknek önmagukban van az értelmük, és nem az élet értelmének és megértésének autentikus megerősítésében. Az etikai viszonylatok helyett a város léttérét a kicsinyességek, a besúgások, a politikai manipulációk és a durvaságok hálózják be. A bosszúálló hatalmasságok, a város önhitt és jellemtelen irányítói vannak színen meg a bankárok, megjelenítve az időt, amelyben a pénz kiszorított minden egyéb értéket.

És itt van még a Szabadság Nagycirkusz igazgatója is. Éppen az ő beszélő nevű társulatának kellene szimulálnia a Holofernesznek való ellenállást. A mítosz, a történelem és a harc, az egyes korok legerőteljesebb kifejezői találkoznak itt a politikával meg a cirkusszal, mint a modern idők jelképeivel. A hősi világnak Holofernesszel vége szakad, mint ahogyan Judittal az autentikus lázadásnak is. Már csak a tömegek érosa maradt, de ez a populisztikus szenvedély elég hatalmas ahhoz, hogy eltörölje minden világok maradékát.

